

7 Tarımda Çocuk İşçiliğini Sona Erdirmek İçin Etkili İletişim

Türkiye’de Tarımda Çocuk İşçiliğinin Önlenmesinde Rol Alan Aktörler İçin Kapasite Geliştirme Faaliyetleri

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası her çocuğun “korunma ve bakımdan yararlanma” hakkı olduğunu ve devletin “her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri” almakla görevli olduğunu düzenler (md.41). Devlet, Anayasa’nın öngördüğü bu görevi yerine getirebilmek için, bu sorumluluğun kimleri kapsadığını ve nasıl yerine getirileceğini yasalarla düzenlemektedir. Bu kapsamda tarımda çocuk işçiliğinin sona erdirilmesinde rol ve sorumluluğu olan başlıca aktörler dört ana grupta aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir:

• Üretim – tüketim zincirinde rol alanlar

- Tarım iş aracıları
- Tarımsal işletme sahipleri
- Ürün aracıları ve tüccarları
- Tarımsal ürün işleyen sanayiciler ve markalar
- Sertifika, akreditasyon ve denetim kuruluşları
- Tüketiciler

• Kamu kurumları

- Adalet Bakanlığı
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
- Bakanlar Kurulu
- Belediyeler
- Cumhurbaşkanlığı ve ilgili birimleri
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
- Gençlik ve Spor Bakanlığı
- Hazine ve Maliye Bakanlığı
- İçişleri Bakanlığı
- Milli Eğitim Bakanlığı
- Sağlık Bakanlığı
- Tarım ve Orman Bakanlığı
- Türkiye Büyük Millet Meclisi

- Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı

• Hükümet dışı kuruluşlar

- Akademik kurumlar
- Kooperatifler
- İşçi ve işveren sendikaları (Türk-İş, Hak-İş, DİSK ve TİSK)
- Sivil toplum kuruluşları
- Siyasi partiler
- Tarımsal üretici birlikleri
- Türk Tabipleri Birliği ve Tabip Odaları
- Türkiye Barolar Birliği (TBB) ve Barolar
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB)
- Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB)
- Yazılı ve görsel medya
- Ziraat Mühendisleri Odası

• Uluslararası örgütler

- Avrupa Konseyi
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
- Avrupa Sosyal Haklar Komitesi
- Avrupa Birliği
- Birleşmiş Milletlere bağlı kuruluşlar (FAO, UNICEF, ILO, UNDP, UNFPA vd.)

Uluslararası standartlar ışığında tarımsal üretimde çocukların çalıştırılmasının önlenmesine yönelik paydaşların temel sorumlulukları ile Türkiye’de ilgili paydaşların bu sorumluluklarını yerine getirebilmelerine dair kurumsal kapasiteleri üç başlık altında incelenebilir:

- 1) **Yoksullukla mücadele:** ILO 182 No’lu En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi’nin gerekçesinde de belirtildiği üzere tarımda çocuk işçiliği büyük ölçüde yoksulluktan kaynaklanmaktadır ve dolayısıyla bu sorun ile etkin bir mücadele için, bu konuda rol ve sorumluluğu olan kurumların en önemli hedeflerinden biri yoksulluğu azaltmak olmalıdır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından gerçekleştirilen “Çocuk İşgücü

Anketi”¹ sonuçları Türkiye’de çalışan çocukların yüzde 65’inin “ekonomik” nedenlerle (hanehalkının ekonomik faaliyetlerine yardımcı olmak, hanehalkı gelirin e katkıda bulunmak veya kendi ihtiyaçlarını karşılamak için) çalıştığını ortaya koymaktadır. Çocuk işçiliğinin temel nedeni olan yoksullukla mücadele hedefine uygun şekilde, Türkiye’de Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı’nda (2017-2023)² yoksulluk çocuk işçiliğinin önlenmesi için mücadele edilmesi gereken bir sorun olarak ele alınmaktadır.

2) **Yasal çalışma yaşının altında çalıştırılan çocukların tespit edilmesi:** ILO 138 ve ILO 182 no’lu Sözleşmeler uyarınca, çocukların asgari yaş altında ve en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliği türlerinde çalışmalarının önlenmesi için öncelikli hedeflerden biri de bu koşullarda çalışan çocukların etkin bir şekilde tespit edilmesinin sağlanması olmalıdır. Bu kapsamda ulusal mevzuat asgari yaşın altında çocuk çalıştırılmasının nasıl denetleneceğini ve yasağa uymayana ve denetim görevini yerine getirmeyenlere uygulanacak cezayı/yaptırımı tarif etmelidir.

3) **Bütün çocukların eğitime erişiminin ve devamının sağlanması:** Çocuk işçiliğini önlemenin bir diğer etkin stratejisi bütün çocukların eğitime erişiminin ve devamının sağlanmasıdır. Bu çerçevede, Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı (2017-2023) çalışan çocukların okula devamlarının sağlanmasına dair bir strateji tarif etmiş; ayrıca konuyla doğrudan ilgili olacak şekilde Mevsimlik Tarım İşçileri ile Göçer ve Yarı Göçer Ailelerin Çocuklarının Eğitimi Erişimi konulu 2016/5 sayılı genelge³ çıkartılmıştır. Ayrıca, e-OKUL sistemi üzerinden çocukların devamsızlıklarının ve çalışma durumlarının takip edilerek, çocukların eğitime devamlarının sağlanmasına yönelik okullar tarafından gerekli tedbirlerin alınması öngörülmektedir.

Türkiye’de ilgili paydaşların bu sorumluluklar çerçevesinde kurumsal kapasitelerini güçlendirmeye yönelik bugüne kadar birçok proje ve eğitim çalışması uygulamıştır. Bu çalışmalar arasında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) iş birliğinde yürütölen “Mevsimlik Tarımda Çocuk İşçiliğinin Önlenmesi” ve “Türkiye’deki Mevsimlik Fındık Tarımında En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesine Yönelik Kapsamlı Model” projeleri öne çıkan örnekler olarak değerlendirilebilir. Bu projeler kapsamında ilgili ulusal ve yerel kurumların planlama, yönetim, koordinasyon, uygulama, izleme ve raporlama konularındaki kurumsal kapasitelerinin güçlendirilmesine yönelik faaliyetler yürütölmektedir (örn. eğitim programlarının hazırlanması ve uygulanması, kaynak yaratma, savun u, izleme modelleri oluşturma, kurumlar arası veri/bilgi paylaşımının geliştirilmesi). Benzer şekilde, yine Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı desteği ile FLA (Fair Labour Association – Adil İşçilik Derneği) tarafından yürütölmekte olan “Geleceği Hasat Etmek: Türkiye’de Tarımda Çalışan Mevsimlik Gezici ve Geçici İş Gücünün İşe Alım Süreçlerinin ve Çalışma Koşullarının İyileştirilmesi Projesi” kapsamında da tedarik zinciri aktörlerinin kapasitelerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Geniş kapsamlı bu projelerin yanında, ilgili paydaşların kapasitelerinin güçlendirilmesine yönelik bu alanda farklı projeler altında bugüne kadar birçok kurum tarafından merkezi ve yerel düzeylerde çeşitli eğitim programları da hazırlanmış ve yürütölmüştür. Bunlar arasında akademik kurumlar (örn. Harran Üniversitesi), STK’lar (örn. Kalkınma Atölyesi, Hayata Destek

¹ TÜİK Çocuk İşgücü Anketi Sonuçları (2019), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Child-Labour-Force-Survey-2019-33807>

² https://www.csgb.gov.tr/medias/11752/cocuk_isciligi_rev_23032017.pdf

³ https://teqm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_03/28043457_genelge.pdf

Derneği, Genç Hayat Vakfı, Pikolo Derneği), özel sektör kuruluşları (örn. Yavuz Fındık, Nestle, Balsu, Ferrero, Olam Gıda, Durak Fındık), uluslararası kuruluşlar (örn. UNICEF, UNFPA, GIZ, Save the Children) ve sertifikasyon ve denetim kuruluşları (örn. FLA, Rainforest Alliance) tarafından kamu çalışanları, iş müfettişleri, öğretmenler, sağlık personeli, muhtarlar, tarım araçları ve bahçe sahiplerine yönelik yürütülen eğitimler sayılabilir.

Türkiye’de Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine Yönelik İletişim Faaliyetleri

Çocuk İşçiliği ile Mücadele Ulusal Programı ve Eylem Planı (2017-2023)⁴ çerçevesinde, çocuk işçiliğini önlemeye yönelik belirlenen yedi temel müdahale alanından biri “farkındalık artırıcı önlemler” başlığını taşımaktadır. Bu müdahale altında (1) çocuk işçiliği ile mücadele konusunda en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğine öncelik verilerek farkındalık çalışmalarının artırılması, (2) ulusal ve bölgesel medya kuruluşlarının programlarında çocuk işçiliğine yer vermesini sağlayacak çalışmalar yürütülmesi ve (3) çocuk hakları konusundaki farkındalığın artırılması stratejileri benimsenmiştir.

Ulusal programda belirlenen bu stratejilere uygun şekilde, Türkiye’de çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik yürütülen kamusal iletişim faaliyetleri arasında aşağıdakiler sayılabilir:

- 2018/3 sayılı Başbakanlık genelgesi⁵ ile çocuk işçiliği ile mücadeleye ilişkin toplumsal duyarlılığın artırılması amacıyla 2018 yılı “çocuk işçiliği ile mücadele yılı” olarak ilan edilmiştir. Bu çerçevede Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Ortak Deklarasyonu hazırlanmış ve ilgili taraflar tarafından imzalanmıştır.⁶
- 12 Haziran Dünya Çocuk İşçiliği ile Mücadele Günü kapsamında her yıl başta Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve ILO tarafından olmak üzere, merkezi ve yerel düzeyde ilgili kurumlar tarafından farkındalık çalışmaları yürütülmektedir.⁷
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile ILO iş birliğinde yürütülmekte olan “Türkiye’deki Mevsimlik Fındık Tarımında En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesine Yönelik Kapsamlı Model Projesi” kapsamındaki temel çıktılardan biri çocuk hakları ve tarımsal üretimde çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasının önemi hakkında ulusal ve yerel paydaşlar, kuruluşlar ve bireylerde ve aynı zamanda kamuoyunda ve basında farkındalığı artırmak olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda bir iletişim stratejisi hazırlanmış ve hedef gruplara (kamu kurumu çalışanları, okul müdürleri ve öğretmenler, işçi ve işveren örgütleri, STK’lar, akademik kurumlar, mevsimlik tarım işçisi aileler ve çocukları, tarım araçları, üreticiler ile tedarik zincirinin diğer aktörleri) yönelik temel mesajlar ile yürütülecek temel iletişim faaliyetleri tanımlanmıştır. Bu faaliyetler arasında afiş, pankart gibi görünürlük materyali, fotoğraf albümü, belgesel gibi yazılı ve görsel medyada kullanılacak iletişim materyali ve ILO web sitesinde yayınlanacak başarı hikayeleri hazırlanması ile farkındalık artırıcı ve

⁴ https://www.csqb.gov.tr/cgm/dokumanlar/cocuk_isciligi_ile_mucadele_ulusal_programii_eylem_plani/

⁵ <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/02/20180220-3.pdf>

⁶ https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_618585/lang--tr/index.htm

⁷ Örnekler için bakınız:

- <https://www.csqb.gov.tr/cgm/haberler/12-haziran-duyenya-%C3%A7ocuk-%C4%B0%C5%9F%C3%A7ili%C4%9Fi-ile-mucadele-guenu/>
- <https://www.csqb.gov.tr/cgm/haberler/bakanimiz-sayin-vedat-bilgin-12-haziran-dunya-cocuk-isciligi-ile-mucadele-gunu-nde-mevsimlik-iscileri-ve-ailelerini-ziyaret-etti/>
- https://www.ilo.org/ankara/news/WCMS_812628/lang--tr/index.htm
- <http://www.meb.gov.tr/bakan-selcuk-dunya-cocuk-isciligi-ile-mucadele-gunu-paneline-katildi/haber/23435/tr>

bilgilendirici etkinlikler düzenlenmesi (örn. yerel gazeteciler ile basın farkındalığı çalıştay, çocukların kendilerini sanat yoluyla ifade etmelerini sağlayan çalışmalarının sergilenmesi, 12 Haziran Dünya Çocuk İşçiliği ile Mücadele Günü kapsamında panel / tartışma vb. etkinliklerin düzenlenmesi ve yerel düzeydeki bilgilendirme etkinliklerinin görünürlüğünün artırılması) yer almaktadır.

Bu kapsamda uygulanan kamusal iletişim faaliyetlerinin yanında, ilgili STK'lar tarafından da Türkiye'de çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik farkındalık artırıcı çalışmalar yapılmaktadır. Bunlar arasında özellikle izleyiciye mevsimlik tarımda çalışan çocukların yaşam ve çalışma koşullarını anlatmayı hedefleyen, Pikolo Derneği tarafından hazırlanan "Daha İyi Bir Geleceğe Büyümek" ve "Bir Yaş Daha Büyümek" belgeselleri ile Kalkınma Atölyesi tarafından hazırlanan "Mevsimlik Yaşamlar" belgeseli örnek gösterilebilir.⁸

---

⁸ Daha İyi Bir Geleceğe Büyümek <https://www.youtube.com/watch?v=1mYtp4womt0>
Bir Yaş Daha Büyümek <https://www.youtube.com/watch?v=o8Z-l06IMdg>
Mevsimlik Yaşamlar <https://www.youtube.com/watch?v=V7pfQcigr50&t=5s>